

Ekonomia społeczna w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki

Warszawa, styczeń 2009

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ SPOŁECZNY

SKES

**Stać Konferencja
Ekonomii Społecznej
www.skcs.pl**

Opracowanie przygotowane zostało przez Stałą Konferencję Ekonomii Społecznej SKES /www.skcs.pl/,
we współpracy z Ogólnopolską Federacją Organizacji Pozarządowych oraz w porozumieniu z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego.

Spis treści

Wprowadzenie	4
1. Czym jest ekonomia społeczna?	5
2. Co ekonomia społeczna oznacza w praktyce?	6
3. Jakie podmioty prawne działają w obszarze ekonomii społecznej?	10
4. Ile podmiotów ekonomii społecznej jest w Polsce?	13
5. Infrastruktura ekonomii społecznej	14
6. Podmioty ekonomii społecznej w regionach	16
7. Ekonomia społeczna w PO KL	17
8. Analiza Planów Działań do PO KL na 2009 rok	20
9. Jak przygotowywać i oceniać projekty z zakresu ekonomii społecznej?	25

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie ma na celu wprowadzenie do tematyki ekonomii społecznej – siłą rzeczy bardzo ogólne i uproszczone. Istnieje wiele polskich i zagranicznych opracowań poświęconych tematowi ekonomii społecznej¹. Naszym zamiarem jest przedstawienie podstawowych informacji dotyczących tego sektora, które mogą być przydatne członkom Komitetów Monitorujących oraz pracownikom Instytucji Pośredniczących, w tym członkom Komisji Oceny Projektów. W pierwszych czterech rozdziałach opisana została ekonomia społeczna, w następnym – infrastruktura tego sektora. Kolejne rozdziały poświęcone są analizie usytuowania ekonomii społecznej w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki. Przedstawiamy także przykłady zapisów z Planów Działań do Priorytetu VII zarówno takich, które uznaliśmy za wzorcowe z punktu widzenia rozwoju ekonomii społecznej, jak i tych służących za zły przykład. Ostatni rozdział to wskazówki dla oceniających wnioski w konkursach.

¹ Duży ich wybór umieszczony jest na stronach: www.ekonomiaspoleczna.pl, www.gospodarkaspoleczna.pl, www.liskow.org.pl.

1.

Czym jest ekonomia społeczna?

Pojęcie ekonomii społecznej, nazywanej w niektórych krajach ekonomią solidarności czy ekonomią obywatelską, jest bardzo szerokie. Termin ten najczęściej definiuje się w dwojaki sposób: jako sektor (w wymiarze instytucjonalno-prawnym) i jako metodę działania (polegającą na osiągnięciu celów społecznych metodami gospodarczymi). Aby go dobrze zrozumieć warto opisać instytucje stanowiące rdzeń tego środowiska – tzw. przedsiębiorstwa społeczne, czyli modelowe przedsięwzięcia ekonomii społecznej. Najbardziej popularna i często stosowana jest definicja europejskiej sieci badawczej EMES (European Research Network)². Według niej przedsiębiorstwo społeczne to przedsięwzięcie o głównie społecznych celach, które angażuje się w działalność ekonomiczną, a zyski z niej przeznacza na realizację owych celów lub dla zaspokojenia określonych potrzeb społecznych. Nie działa więc – jak tradycyjne przedsiębiorstwo – w celu maksymalizacji zysku lub zwiększenia dochodu udziałowców, czy też właścicieli. EMES określa kryteria społeczne i kryteria ekonomiczne, którymi powinny charakteryzować się przedsiębiorstwa społeczne:

Kryteria ekonomiczne

- prowadzenie w sposób względnie ciągły, regularny działalności ekonomicznej (sprzedawanie dóbr lub usług);
- niezależność, suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych;
- podejmowanie ryzyka ekonomicznego – prowadzenie działalności ekonomicznej w wymiarze zmuszającym instytucję do reagowania na sygnały rynkowe;
- zatrudnianie choćby nielicznego płatnego personelu.

Kryteria społeczne

- wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia;
- oddolny, obywatelski charakter inicjatywy;
- możliwie demokratyczny system zarządzania, uwzględniający interesy różnych interesariuszy;
- możliwie wspólnotowy charakter działania;
- ograniczona dystrybucja zysków.

Ten zestaw kryteriów jest definicją idealnego przedsiębiorstwa społecznego. Od przedsięwzięć zaliczanych do tego sektora nie wymaga się zatem spełnienia wszystkich kryteriów, lecz większości z nich. Upraszczając, można powiedzieć, że w myśl definicji EMES przedsiębiorstwa społeczne to te podmioty, które spełniają wszystkie wymienione kryteria ekonomiczne, ale nie są klasycznymi przedsiębiorstwami – instytucjami kierującymi się w swoich działaniach przede wszystkim dążeniem do maksymalizacji zysku ekonomicznego.

---

² „Polski model ekonomii społecznej. Rekomendacje dla rozwoju pod redakcją Piotra Frączaka i Jana Jakuba Wygnańskiego”, FISE, 2008.

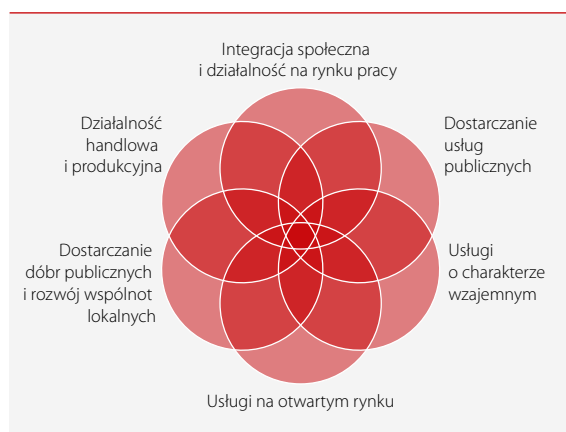
2.

Co ekonomia społeczna oznacza w praktyce?

Podmioty ekonomii społecznej mogą pełnić bardzo różnorodne funkcje. Poniżej przedstawiamy podział ich kompetencji, poparty przykładami polskich przedsięwzięć, stanowiących swoisty dowód na istnienie ekonomii społecznej w Polsce. Trzeba jednak podkreślić, że ze względu na ciągle jeszcze ograniczoną skalę tego zjawiska w naszym kraju, wiele z opisanych tu obszarów dopiero czeka na rozwinięcie.

Integracja społeczna i działalność na rynku pracy

Przykładami na tego typu działania mogą być: Pracownia Rzeczy Różnych, prowadzona przez Fundację SYNAPSIS /www.synapsis.waw.pl/, której celem jest integracja społeczna osób z autyzmem³ lub Fundacja Sławek /www.fundacja-slawek.eu/, pomagająca osadzonym w więzieniach i wychodzącym na wolność w powrocie do życia w społeczeństwie. Wszystkie przytoczone w tym tekście przedsięwzięcia integrują grupy defaworyzowane jednocześnie stwarzając dla nich miejsca pracy.

Integracja społeczna i działalność na rynku pracy

Fot. Fundacja SYNAPSIS

Pracownia Rzeczy Różnych powstała w ramach Fundacji SYNAPSIS i daje zatrudnienie osobom z autyzmem. W Polsce osoby te nie mają szans na zatrudnienie na otwartym rynku pracy, ponieważ nie mogą się obejść bez trenera pracy, czyli osoby wspierającej ich na co dzień. Pracownia stworzyła dostosowane do ich potrzeb miejsce pracy – cztery pracownie: stolarską, ceramiki, poligraficzną i pracownię rękodzieła, w której powstają m.in. witraże i biżuteria. Specyfika autyzmu nie pozwala na masową produkcję – zamiast tego powstają przedmioty „na miarę klienta”, produkowane w krótkich seriach lub pojedyncze, unikatowe egzemplarze. Wszystkie przedmioty sprzedawane są w sklepie internetowym.

Pracownia nie chce być zwykłą firmą – jest przedsiębiorstwem społecznym, istniejącym nie po to, żeby wypracowywać zyski dla właścicieli, ale by dać szansę na pracę tym, którzy nie poradziłiby sobie sami na otwartym rynku. Wypróbowane w Pracowni rozwiązania organizacyjne, prawne, terapeutyczne i ekonomiczne mogą być powielane przez inne organizacje, które idąc przetartym już szlakiem ponoszą mniejsze ryzyko. W ten sposób Pracownia Rzeczy Różnych ma szansę przyczynić się do poprawy jakości życia dorosłych osób z autyzmem.

³ Wszystkie przytoczone przykłady przedsięwzięć ekonomii społecznej opisane zostały w Atlasie Dobrych Praktyk Ekonomii Społecznej /www.ekonomiaspoleczna.pl/.

Dostarczanie usług publicznych

Usługi publiczne świadczone przez przedsiębiorstwa społeczne mogą mieć bardzo różny charakter, ale przynajmniej dwie ich grupy (usługi społeczne oraz usługi techniczne) są szczególnie ważne dla przedsiębiorczości społecznej.

a. Usługi społeczne:

- usługi edukacyjne (np. Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Wsi Sokołowo, które – żeby utrzymać małą wiejską szkołę – prowadzi przyszkolny sklep);
- działania w obszarze szeroko rozumianych usług społecznych (np. Stowarzyszenie „Być razem” /www.bycrazem.free.ngo.pl/, zakładające Domy Wspólnoty, gdzie bezdomni początkowo wspierani przez stowarzyszenie

biorą stopniowo odpowiedzialność za prowadzenie przekazanego im we wspólne użytkowanie domu);

- usługi opiekuńcze świadczone w domu oraz prowadzenie różnego rodzaju instytucji opiekuńczych (tak jak w Stowarzyszeniu Flandria /www.flandria.pl/, które skupiając ponad 7 tys. członków jest w stanie negocjować stawki usług pielęgniarских i opieki medycznej, a nawet prowadzić aptekę);
- działania w obszarze szeroko rozumianej służby zdrowia (np. Spółdzielnia Socjalna „Szansa i Wsparcie” /www.szansaiwsparcie.free.ngo.pl/, która szkoli i przygotowuje sanitariuszki do pracy w szpitalu).

b. Usługi techniczne mogą dotyczyć np. utrzymywania zieleni miejskiej i innych prac porządkowych związanych

Dostarczanie usług publicznych

Fot. Mikołaj Grynberg

Fenomenem Stowarzyszenia „Niepełnosprawni dla Środowiska EKON” jest to, że w ramach stworzonego przez siebie przedsiębiorstwa realizuje jednocześnie kilka celów: zatrudnia osoby niepełnosprawne (głównie chorujące psychicznie), zagrożone wykluczeniem społecznym, a jednocześnie działa w dziedzinie ochrony środowiska, promując postawy proekologiczne.

Gdy stowarzyszenie zaczynało działalność, znalezienie pracy dla osoby niepełnosprawnej granoczyło z cudem. Władze stowarzyszenia, przeprowadziwszy analizę rynku, postanowiły zająć słabo zagospodarowaną niszę – gospodarkę odpadami opakowaniowymi.

Innowacyjny pomysł na stworzenie przedsiębiorstwa ekonomii społecznej, zatrudniającego na dużą skalę osoby niepełnosprawne (wykorzystanie formuły zakładu pracy chronionej), a także nowatorskie podejście do pracownika i do kwestii ekologii okazały się sukcesem. Jest on dowodem na to, że aktywizacja niepełnosprawnych na dużą skalę jest możliwa i ma sens (nie tylko zawodowy, lecz także terapeutyczny).

Okazało się, że jest duże zapotrzebowanie na tego typu ofertę kierowaną do osób niepełnosprawnych, a jednocześnie z roku na rok zainteresowanie ekologiczną zbiórką odpadów wtórnych i segregacją śmieci jest coraz większe. Także ten typ aktywności społecznej i ekonomicznej oferowanej osobom w znacznym i umiarkowanym stopniu niepełnosprawnym (praca wykonywana w grupie, kontakt z mieszkańcami, działanie w przestrzeni miejskiej, a nie w zamkniętych zakładach chronionych) wart jest upowszechniania.

z mieniem publicznym (jak np. spółdzielnia socjalna na Piątkowie – dzielnicy Poznania, dająca zatrudnienie osobom zalegającym z płaceniem czynszu). Pokrewne temu są usługi związane ze zbieraniem odpadów, ich segregacją i utylizacją (warszawski EKON /www.ekon.org.pl/ działając w tym właśnie obszarze, daje pracę ponad 800 osobom niepełnosprawnym i chorującym psychicznie).

Usługi o charakterze wzajemnym

Mogą to być zarówno przedsięwzięcia działające w obszarze rynku i konkurencyjne właśnie ze względu na swój wzajemnościowy charakter, np. ubezpieczenia wzajemne (Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych), usługi zdrowotno-opiekuńcze, spółdzielnie telefoniczne itp., jak i alternatywne mechanizmy wymiany, np. banki czasu, (czyli wzajemne dzielenie się kompetencjami i usługami w ramach grupy osób zrzeszonych w banku) albo systemy barterowe.

Usługi na otwartym rynku

Tutaj za przykład może posłużyć krakowski pensjonat „U Pana Cogito” /www.pcocigito.pl/, który zapewnia wysokiej jakości obsługę hotelową i cateringową, zatrudniając osoby po kryzysach psychicznych i przeznaczając zyski ze swojej działalności również na rehabilitację osób niepełnosprawnych.

Dostarczanie dóbr publicznych i rozwój wspólnot lokalnych

Ilustracją tego typu kompetencji może być Bałtów, mała miejscowość koło Ostrowca Świętokrzyskiego, której mieszkańcy zastanawiając się, co zrobić z panującymi wokół biedą i bezrobociem, wpadli na pomysł stworzenia Parku Jurajskiego /www.juraparkbaltow.pl/, oczyścili zarośniętą rzekę i stworzyli na niej szlak wodny, którym spływają tratwy z turystami. Co roku Bałtów odwiedza ponad 200 tysięcy osób.

Usługi na otwartym rynku

Fot. Zorka Projekt

Według danych z początku 2008 roku w pensjonacie „U Pana Cogito” pracuje 21 osób po kryzysach psychicznych, głównie chorych na schizofrenię, mających trudności z podjęciem zatrudnienia. Są zatrudnieni we wszystkich działach zakładu: jako pomoce kuchenne, pokojowe, recepcjonistki, księgowi. Współpracują z nimi zdrowi profesjonalści, w tym pielęgniarka i terapeuta zajęciowy, zastępca kierownika ds. recepcji, profesjonalista ds. turystyki i hotelarstwa, który czuwa nad biznesową częścią działalności, zawodowy kucharz, profesjonalny kelner, księgowy. Poza tym, że „U Pana Cogito” jest miejscem służącym rehabilitacji, jego funkcjonowanie to normalna działalność gospodarcza, podlegająca realiom rynku. Zyski pochodzące z działalności pensjonatu w całości przeznaczone są na rehabilitację pracowników – głównie dofinansowanie zakupu leków, turnusy rehabilitacyjne, dokształcanie.

Pensjonat „U Pana Cogito” jest dobrym przykładem włączania osób po kryzysach psychicznych do otwartego rynku pracy. Osoby te nie powinny zamykać się w domach czy w świecie wewnętrznym. Aby mogły wrócić do zdrowia, potrzebna im jest skuteczna rehabilitacja zawodowa (ergoterapia). Praca pozwala im poczuć się potrzebnymi, daje szansę zaistnienia w innej niż dotąd roli, wpływa pozytywnie na funkcjonowanie społeczeństwie. Proces reintegracji społecznej ma także drugą stronę. Rozwijają pozytywny stosunek do osób chorujących psychicznie, przełamują krzywdzące stereotypy wśród gości pensjonatu.

Pomysł na tego typu zatrudnienie osób po kryzysach psychicznych może być replikowany pod pewnymi warunkami, z których jednym z podstawowych jest stworzenie koalicji profesjonalistów, rodzin i chorych. Skuteczna pomoc osobom chorym psychicznie wymaga bowiem całościowego podejścia.

Działalność handlowa i produkcyjna

Przedsiębiorstwa społeczne mogą też podejmować działalność produkcyjną, tak jak to robi EKO „Szkoła Życia” w Wandzinie /www.ekosz.republika.pl/ – największy w Polsce ośrodek dla osób uzależnionych od narkotyków, zakażonych wirusem HIV i chorych na AIDS, gdzie od wielu lat prowadzony jest sad ze starymi odmianami polskich drzew owocowych oraz hodowla królików i kur.

Działalność handlowa i produkcyjna

Fot. Mikołaj Grynberg

Utworzony przez Stowarzyszenie „Solidarni Plus” Ośrodek Readaptacji EKO „Szkoła Życia” w Wandzinie nie tylko poddaje leczeniu i terapii osoby uzależnione, zakażone wirusem HIV i chore na AIDS, lecz także poprzez pracę i uczenie zawodu przygotowuje je do samodzielnego życia. W ośrodku leczy się, uczy i pracuje 120 pacjentów.

EKO „Szkoła Życia” od początku swojego istnienia dążyła do samowystarczalności. Ze znakomitymi rezultatami założono tam hodowlę gatunków rodzimych zagrożonych wyginięciem – królika polskiego popielniańskiego oraz kury zielononóżki kuropatwianej, a także rozpoczęto uprawę starych polskich odmian drzew owocowych. Owoce i warzywa, uprawiane przy zastosowaniu tradycyjnych metod, są suszone i przetwarzane we własnej przetwórnicy. Młode króliki, jak również sadzonki 50 różnych gatunków drzew pochodzące z sadów ośrodka sprzedawane są rolnikom, a zarobione pieniądze pozwoliły do tej pory na uruchomienie w ośrodku własnej oczyszczalni ścieków, a także zmianę systemu ogrzewania.

Dzięki zastosowaniu biomasy oraz współpracy z nadleśnictwem koszty ogrzewania ośrodka spadły do symbolicznej złotówki. Pacjenci zbierają odpady drewna, które dostają za darmo, nadleśnictwo też na tym zyskuje – nie musi płacić za czyszczenie lasu.

EKO „Szkoła Życia” to bank pomysłów na działania łączące terapię i reintegrację osób wykluczonych z działalnością ekonomiczną. Zainteresowane instytucje mogą replikować nawet tylko niektóre z tych innowacji, chociaż na pewno wszystkie warte są upowszechnienia.

3.

Jakie podmioty prawne działają w obszarze ekonomii społecznej?

Poniżej definiujemy formy prawne podmiotów, które w większym lub mniejszym zakresie wpisują się w działania ekonomii społecznej. Nie znaczy to jednak, że wszystkie organizacje działające w formule stowarzyszenia czy spółdzielni pracy automatycznie powinny być zakwalifikowane jako podmioty ekonomii społecznej. To zależy przede wszystkim od profilu ich działania oraz innych cech, takich jak to, czy wśród pracowników czy klientów takich organizacji znajdują się osoby pochodzące z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Najbardziej liczną grupę podmiotów ekonomii społecznej stanowią **organizacje pozarządowe**, a wśród nich najliczniejsze są fundacje i stowarzyszenia.

Fundacja jest organizacją powołaną dla realizacji celów społecznie lub gospodarczo użytecznych (przy czym gospodarcze cele nie mogą być celami zarobkowymi). Fundacja jest ustanawiana przez osobę fundatora, którym może być zarówno osoba fizyczna, jak i prawna. Fundacja może prowadzić działalność gospodarczą służącą realizacji jej celów, a wartość jej środków majątkowych przeznaczonych na działalność gospodarczą nie może być mniejsza niż 1000 złotych. Środki uzyskane z działalności gospodarczej powinny być przeznaczone na działalność statutową. Działalność fundacji reguluje ustawa z 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach oraz przepisy statutu fundacji.

Stowarzyszenie to dobrowolne, samorządne i trwałe zrzeszenie w celach niezarobkowych, opierające swoją działalność na pracy społecznej członków. Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach, z zastrzeżeniem, że dochód z tej działalności będzie przeznaczony na cele statutowe, nie będzie przeznaczony do podziału między jego członków. Kwestie działalności stowarzyszeń reguluje ustawa Prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r.

Zarówno fundacje jak i stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą z chwilą wpisania do rejestru przedsiębiorców stają się przedsiębiorcami w zakresie tej działalności, mogą też zakładać jednoosobowe spółki kapitałowe, tj. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz spółki akcyjne.

Część organizacji pozarządowych odgrywa bardzo ważną rolę, wspomagając zatrudnienie osób z grup defaworyzowanych. Umiejętności i gotowość do zindywidualizowanej całościowej pomocy podopiecznym odróżnia je od wielu innych instytucji świadczących usługi na rynku pracy.

Spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą. Spółdzielnia może również prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska.

Dokonując typologii spółdzielni dosyć często przyjmuje się kryterium przedmiotu działalności, dzieląc spółdzielnie na handlowe, mieszkaniowe, usługowe itd. Innym rodzajem podziału mogłaby być klasyfikacja spółdzielni ze względu na funkcję, jaką spełniają w stosunku do członków. Przykładowo, jeżeli powiązanie ze spółdzielnią wynika z faktu zaspokojenia określonej potrzeby, to będziemy mówić o spółdzielniach konsumenckich, często nazywanych spółdzielniami użytkowników. Jeżeli zaś powiązanie to ma charakter stosunku pracy, wtedy mowa będzie o spółdzielniach pracy.

Największe znaczenie z punktu widzenia ekonomii społecznej mają następujące typy spółdzielni:

- a. **Spółdzielnia pracy**, gdzie przedmiotem gospodarczej działalności jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Osobista praca członków spółdzielni jest niezbędna dla realizacji celu gospodarczego każdej spółdzielni pracy, dlatego też spółdzielnia i wszyscy jej członkowie mają obowiązek nawiązywania stosunku pracy i pozostawania w nim.

Szczególnym rodzajem spółdzielni pracy jest spółdzielnia inwalidów i spółdzielnia niewidomych, gdzie przedmiotem działalności jest zawodowa i społeczna rehabilitacja inwalidów i niewidomych poprzez pracę w prowadzonym wspólnie przedsiębiorstwie. Działalność spółdzielni reguluje ustawa Prawo Spółdzielcze z 1982 r. z późniejszymi zmianami.

- b. **Spółdzielnia inwalidów i spółdzielnia niewidomych**, które mają wieloletnie tradycje sięgające okresu powojennego i cechują się wysokim wskaźnikiem zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Na przestrzeni lat, w sytuacji wzrostu konkurencji, zniesienia monopolu na pewne usługi i towary pochodzące z tych spółdzielni, wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych obniżył się, pozostając obecnie na poziomie ok. 60%.

Spółdzielnie inwalidów zatrudniają osoby niepełnosprawne w stopniu znacznym i umiarkowanym i kładą duży nacisk na rehabilitację zawodową. W spółdzielniach tych znajdują zatrudnienie osoby niepełnosprawne z tzw. schorzeniami specjalnymi. Inne zakłady pracy chronionej prawie w ogóle nie zatrudniają osób niewidomych, głuchych, epileptyków, chorych psychicznie i chorych umysłowo. Spółdzielnie inwalidów cechują się wysokim poziomem zabezpieczeń socjalnych i bogatym wachlarzem form pomocy z zakładowego funduszu rehabilitacji. Z tego funduszu finansowana najczęściej jest opieka medyczna, przychodnia rehabilitacyjna, sprzęt rehabilitacyjny, lekarstwa i inne.

- c. **Spółdzielnia socjalna** jest pierwszą w Polsce formą prawną, którą ustawa (z dnia 27 kwietnia 2006 roku o spółdzielniach socjalnych) wprost określiła jako przedsiębiorstwo społeczne. Przedmiotem działalności spółdzielni socjalnej jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Spółdzielnia socjalna działa na rzecz społecznej i zawodowej reintegracji jej członków.

Spółdzielnię socjalną mogą założyć: osoby bezrobotne, bezdomni realizujący indywidualny program wychodzenia z bezdomności, uzależnieni od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego, uzależnieni od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej, chorzy psychicznie, zwalniani z zakładów karnych, uchodźcy realizujący indywidualny program integracji, osoby niepełnosprawne.

Spółdzielnię socjalną może założyć co najmniej pięć osób spełniających wyżej wymienione warunki i nie może ona liczyć więcej niż pięćdziesięciu członków.

Centrum integracji społecznej (CIS) to jednostka organizacyjna utworzona przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizację pozarządową, realizująca reintegrację zawodową i społeczną poprzez prowadzenie dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym programów edukacyjnych, obejmujących m.in. nabywanie umiejętności zawodowych, przekwalifikowanie lub podwyższanie kwalifikacji zawodowych oraz nabywanie innych umiejętności niezbędnych do codziennego życia. CIS nie jest samodzielnym podmiotem prawnym, lecz formą prawną adresowaną do instytucji oraz organizacji pozarządowych, pracujących

z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym. W grupie beneficjentów CIS są te same grupy osób, które mogą założyć spółdzielnię socjalną. Działalność CIS reguluje ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym.

Klub integracji społecznej (KIS) to jednostka, której celem jest udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych, jako wartości na rynku pracy. KIS działa na rzecz integrowania się osób o podobnych trudnościach i problemach życiowych. To jednostka pomagająca samoorganizować się ludziom w grupy, podejmować wspólne inicjatywy i przedsięwzięcia w zakresie aktywizacji zawodowej, w tym zmierzające do tworzenia własnych miejsc pracy. KIS zostaje powołany przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizację pozarządową. Działalność KIS reguluje ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym.

Zakład aktywności zawodowej (ZAZ) jest rozwiązaniem prawnym wprowadzonym ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. ZAZ nie jest samodzielną formą prawną – jest organizacyjnie i finansowo wydzieloną jednostką, która uzyskuje status zakładu aktywności zawodowej. O utworzenie ZAZ ubiegać się mogą jednostki i organizacje wymienione w ustawie, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych. ZAZ tworzy się w celu zatrudniania osób niepełnosprawnych z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności i określonych w ustawie grup osób z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, a także przygotowania ich do życia w otwartym środowisku. ZAZ może prowadzić działalność gospodarczą.

Towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych (TUW) ubezpiecza swoich członków na zasadzie wzajemności, przy czym TUW nie jest nastawione na zysk, a swoim członkom oferuje tanią ochronę ubezpieczeniową w zamian za składki pokrywające jedynie wypłacone świadczenia oraz koszty działalności. Zawiązana w ramach TUW grupa ubezpieczających połączona jest wspólnotą interesów jej członków. Działalność TUW reguluje ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej.

Działalność **warsztatów terapii zajęciowej (WTZ)** określa rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej. WTZ jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką (nie oddzielną osobą prawną), stwarzającą osobom niepełnosprawnym, niezdolnym do podjęcia pracy, możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności, niezbędnych

do podjęcia zatrudnienia. WTZ mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia lub przez inne podmioty. WTZ bywa traktowany jako podmiot ekonomii społecznej. Ustawodawca dopuszcza istnienie w WTZ dochodu ze sprzedaży produktów i usług wykonanych przez uczestników warsztatów w ramach realizowanego programu terapii. Jednakże zgodnie z przepisami, co do zasady, działalność WTZ jest działalnością o charakterze niezarobkowym.

Nową, ciekawą formą ekonomii społecznej są przedsiębiorstwa społeczne działające na bazie **spółek z ograniczoną odpowiedzialnością**. W takiej formule działa przedsiębiorstwo społeczne „ALLOZAUUR” sp. z o.o. z Bałtowa (woj. świętokrzyskie), założone przez Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Gminy Bałtów „BAŁT”. Spółka świadczy usługi turystyczno-rekreacyjne na terenie gminy Bałtów, ze szczególnym uwzględnieniem promocji i sprzedaży lokalnego produktu dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. Działalność spółki ma wymiar społeczny, gdyż zapewnia miejsca pracy dla bezrobotnych mieszkańców Bałtowa oraz posiada wymiar lokalny, gdyż podejmuje działania aktywizujące lokalną społeczność i gospodarkę w oparciu o wykreowany produkt turystyczny.

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością jest spółką kapitałową. Zgodnie z Kodeksem spółek handlowych można założyć spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, jak i spółkę akcyjną nie tylko w celach zarobkowych, ale także w celach niezarobkowych. Spółki mogą być zakładane przez osoby fizyczne oraz osoby prawne (np. przez fundacje, stowarzyszenia). Powstanie spółki z o.o. wymaga: zawarcia umowy spółki w formie aktu notarialnego, wniesienia przez wspólników wkładów na pokrycie całego kapitału zakładowego, w wysokości nie mniejszej niż 5 tys. zł, powołania zarządu, ustanowienia rady nadzorczej lub komisji rewizyjnej oraz wpisu do rejestru przedsiębiorców KRS. Obecnie niewiele przedsiębiorstw społecznych działa w tej formie, jednakże ze względu na obniżenie ostatnio wysokości wymaganego kapitału zakładowego z 50 000 zł do 5 000 zł oraz z uwagi na fakt, iż spółka z o.o. jest jednym z najsprawniej zarządzanych podmiotów gospodarczych, wydaje się, że przedsiębiorstwa społeczne chętniej będą rozpoczynały działalność gospodarczą w tej formie.

4.

Ile podmiotów ekonomii społecznej jest w Polsce?

Poniższa tabela pokazuje liczbę różnych podmiotów ekonomii społecznej w Polsce. Największą grupą są organizacje pozarządowe, dość liczną grupę stanowią również spółdzielnie. Pozostałych podmiotów nie ma tak dużo, co przypisać należy faktowi, że jako podmioty prawne wyodrębnione zostały w przeciągu ostatnich kilku lat. Jeśli spojrzymy na liczbę zatrudnienia, to najwięcej pracowników znajdziemy w spółdzielniach. Organizacje pozarządowe, mimo że najliczniejsze, mają najmniejszą liczbę płatnych pracowników, co spowodowane jest między innymi tym, że w dużej mierze opierają się one na pracy wolontarystycznej.

Tabela 1. Liczba podmiotów ekonomii społecznej w Polsce

Forma prawna	Liczba	Liczba zatrudnionych
Organizacje pozarządowe (stowarzyszenia i fundacje)	ok. 78.000	ok. 65.000
Spółdzielnie	ok. 13.000	ok. 500.000
Spółdzielnie socjalne	145	ok. 1000
Centra integracji społecznej	55	ponad 500
Zakłady aktywizacji zawodowej	51	ok. 2500
Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych	9	500
Warsztaty Terapii Zajęciowej**	643	ok. 6700

Dane Stowarzyszenia KLON/JAWOR, marzec 2008

* Dane Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych przez Urzędy Marszałkowskie, według stanu na dzień 31 grudnia 2007 r.

** Dane Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych według stanu na dzień 31 grudnia 2007 r.

5.

Infrastruktura ekonomii społecznej

Na infrastrukturę ekonomii społecznej składają się różne instrumenty i przedsięwzięcia, ułatwiające rozwój przedsięwzięć ekonomii społecznej. Do najważniejszych należą:

- portal www.ekonomiaspoleczna.pl, gromadzący wiedzę o tym sektorze;
- Stała Konferencja Ekonomii Społecznej – porozumienie instytucji działających na rzecz rozwoju sektora;
- zespół do spraw rozwiązań systemowych w zakresie ekonomii społecznej, utworzony przy Prezesie Rady Ministrów w celu przeprowadzenia zmian prawnych umożliwiających rozwój sektora.

W ostatnich latach ekonomia społeczna rozwijała się w dużej mierze w oparciu o Inicjatywę Wspólnotową EQUAL. Inicjatywa ta pozwoliła na przeprowadzenie prac badawczych, a także różnych instytucjonalnych eksperymentów w zakresie budowania podmiotów ekonomii społecznej, budowania infrastruktury niezbędnej do jej rozwoju. Ponadto EQUAL pozwolił przetestować różne modele partnerstwa, co jest o tyle istotne, że partnerstwo jest jednym z ważniejszych wartości budujących ekonomię społeczną. Baza rezultatów EQUAL udostępniona została na stronie www.equal.org.pl.

Portal www.ekonomiaspoleczna.pl poświęcony jest zagadnieniom związanym z ekonomią społeczną. Dedykowany jest osobom oraz instytucjom prowadzącym bądź planującym prowadzenie przedsięwzięć społecznych, a także wszystkim zainteresowanym bliższym poznaniem samej idei oraz warunków rozwoju sektora ekonomii społecznej w Polsce i na świecie. Portal zawiera bieżące informacje dotyczące ekonomii społecznej z całej Polski, a w szczególności:

- aktualne raporty, teksty i opracowania polskie oraz zagraniczne;
- kalendarz szkoleń, konferencji, seminariów i innych wydarzeń;
- przegląd prasy;
- informacje prawne i finansowe dotyczące działalności podmiotów ekonomii społecznej;
- bazę danych instytucji i podmiotów związanych z ekonomią społeczną;
- prezentacje dobrych praktyk – krajowych i zagranicznych;
- ogłoszenia drobne.

Stała Konferencja Ekonomii Społecznej (SKES) jest dobrowolnym, wielostronnym porozumieniem, otwartym dla organizacji i osób, zrzeszającym instytucje ekonomii społecznej (przedsiębiorstwa społeczne, fundacje i stowarzyszenia, spółdzielnie, towarzystwa wzajemnościowe). SKES stanowi miejsce spotkań i dyskusji oraz uzgadniania stanowisk w kwestiach istotnych dla całego środowiska ekonomii społecznej. Głównym celem SKES jest wspólne działanie na rzecz rozwoju i promocji modelu ekonomii społecznej w Polsce, w szczególności:

- promowanie ekonomii społecznej jako sposobu na rozwój ekonomiczny społeczeństwa polskiego;
- integracja podmiotów działających w tym sektorze;
- tworzenie mechanizmów wymiany wiedzy, doświadczeń i dobrych praktyk w obszarze ekonomii społecznej;
- podejmowanie działań na rzecz tworzenia porządku prawnego i społecznego, sprzyjającego rozwojowi ekonomii społecznej w Polsce;
- podejmowanie inicjatyw o charakterze badawczym, związanych z tematyką ekonomii społecznej w Polsce i na świecie.

SKES posiada swoich reprezentantów w Zespole do spraw rozwiązań systemowych w zakresie ekonomii społecznej, jest także członkiem DIESIS – międzynarodowej sieci zrzeszającej instytucje ekonomii społecznej z całego świata. Więcej na temat SKES można znaleźć na stronach portalu www.ekonomiaspoleczna.pl.

Zespół do spraw rozwiązań systemowych w zakresie ekonomii społecznej

Zespół jest organem pomocniczym Prezesa Rady Ministrów. W skład Zespołu wchodzi: przewodniczący – Sekretarz Stanu Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej; przedstawiciele wyznaczeni przez ministrów właściwych do spraw: oświaty i wychowania, finansów publicznych, gospodarki, nauki, pracy i zabezpieczenia społecznego, rozwoju regionalnego; przedstawiciel wyznaczony przez Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. W pracach zespołu uczestniczą także reprezentanci: jednostek samorządu terytorialnego, sektora ekonomii społecznej, jednostek naukowych, związków zawodowych i organizacji pracodawców.

Do zadań Zespołu należy: przygotowanie projektu strategii rozwoju ekonomii społecznej, opracowanie propozycji rozwiązań prawno-instytucjonalnych w obszarze funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej, opracowanie propozycji rozwiązań finansowych w obszarze funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej, przygotowanie założeń systemu edukacji w obszarze ekonomii społecznej, przygotowanie rekomendacji w zakresie promocji i monitoringu wypracowanych rozwiązań.

Zespół rozpoczął działalność w marcu 2009 r.

6.

Podmioty ekonomii społecznej w regionach

Poniższa tabela prezentuje liczbę podmiotów ekonomii społecznej w poszczególnych województwach. Najwięcej podmiotów ekonomii społecznej jest w województwie mazowieckim – ponad 16% wszystkich podmiotów ekonomii społecznej w Polsce. Dość duża liczba tych podmiotów znajduje się również w województwach: śląskim, wielkopolskim, małopolskim i dolnośląskim. Najmniej licznie sektor reprezentowany jest w województwach: opolskim, lubuskim, podlaskim i świętokrzyskim.

Tabela 2. Liczba podmiotów ekonomii społecznej wg województw

województwo	spółdzielnie socjalne (na podstawie KRS, marzec 2008)	spółdzielnie pracy (na podstawie KRS, styczeń 2008)	spółdzielnie inwalidów i niewidomych (na podstawie KRS, styczeń 2008)	organizacje pozarządowe (na podstawie KRS, marzec 2008/na podstawie REGON, styczeń 2008)	kościelne osoby prawne (na podstawie KRS, marzec 2008)	centra integracji społecznej (na podstawie bazy.ngo.pl, 2006)	zakłady aktywności zawodowej*	Warsztaty Terapii Zajęciowej**
dolnośląskie	9	75	21	4722/6034	4	3	3	40
kujawsko-pomorskie	4	46	13	3140/3724	3	6	4	38
lubelskie	5	51	11	3866/4873	4	1	3	54
lubuskie	4	37	9	1685/2171	1	3	0	19
łódzkie	9	58	17	3745/5169	0	0	1	38
małopolskie	11	132	28	5770/7086	1	0	5	58
mazowieckie	15	180	34	10260/13245	10	2	3	68
opolskie	3	26	7	1784/2036	1	2	2	15
podkarpackie	7	38	9	3596/4445	1	0	6	35
podlaskie	2	29	6	1847/2482	1	1	0	22
pomorskie	6	77	18	3382/4760	4	1	2	41
śląskie	20	102	17	5867/7357	6	3	7	54
świętokrzyskie	1	37	2	2087/2463	2	3	2	24
warmińsko-mazurskie	13	36	14	2669/3315	4	5	4	35
wielkopolskie	20	123	30	5668/7411	2	1	7	76
zachodniopomorskie	4	55	12	2457/3391	1	4	2	26
RAZEM:	133	1102	248	62545/79962	45	35	51	643

Dane Stowarzyszenia KLON/JAWOR

* Dane Biura Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, według stanu na dzień 31 grudnia 2007 r.

** Dane Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych według stanu na dzień 31 grudnia 2007 r.

7.

Ekonomia społeczna w PO KL

Twórcy Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki formułując programy wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej skoncentrowali się na tych podmiotach, które kreują miejsca pracy dla osób wykluczonych społecznie i tym samym wpisują się w realizację celów dla zatrudnienia i integracji społecznej. Stąd też katalog podmiotów ekonomii społecznej PO KL różni się od katalogu przedstawionego we wcześniejszych rozdziałach.

Zgodnie ze słownikiem terminologicznym Szczegółowego Opisu Priorytetów PO KL (SzOP PO KL) podmioty ekonomii społecznej zostały zdefiniowane następująco:

„W ramach PO KL do tej kategorii zaliczone zostały: spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy, spółdzielnie inwalidów i niewidomych, organizacje pozarządowe oraz podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o pożytku publicznym i woltariacie (Dz. U. z dnia 29 maja 2003 r. z późn. zm.)”

Podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 ustawy to osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego.

Niektóre podmioty ekonomii społecznej zostały zdefiniowane jako instytucje pomocy i integracji społecznej. Są to między innymi jednostki zatrudnienia socjalnego (CIS-y i KIS-y), organizacje pozarządowe działające w sferze pomocy i integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej i inne podmioty prowadzące działalność w sferze pomocy i integracji społecznej (których głównym celem nie jest prowadzenie działalności gospodarczej).

W związku z tym, w przeciwieństwie do definicji EMES przytoczonej na początku niniejszego opracowania, PO KL definiuje ekonomię społeczną nie poprzez jej funkcje (a więc przedmiotowo), ale poprzez formy prawne (a więc podmiotowo). Stąd też nie wszystkie typy podmiotów ekonomii społecznej wymienione w pierwszej części naszego opracowania kwalifikują się do wsparcia świadczonego w ra-

mach PO KL. PO KL dzieli definicyjnie podmioty ekonomii społecznej na te o charakterze czysto integracyjnym (CIS, KIS, ZAZ) i te ekonomiczne (np. spółdzielnie socjalne). Organizacje pozarządowe mogą, w zależności od zakresu swojego działania, należeć zarówno do pierwszej, jak i drugiej grupy.

Jakie działania przewidziano na rzecz podmiotów ekonomii społecznej?

W Prioryecie VI „Rynek pracy otwarty dla wszystkich” znajdujemy Działanie 6.2. „Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia”, którego celem jest promocja oraz wspieranie inicjatyw i rozwiązań zmierzających do tworzenia nowych miejsc pracy, budowy postaw kreatywnych, służących rozwojowi przedsiębiorczości, a także samozatrudnienie.

W działaniu tym przewidziano wsparcie dla osób zamierzających podjąć działalność gospodarczą, między innymi poprzez przyznanie środków finansowych na rozwój przedsiębiorczości, np. w formie spółdzielni lub spółdzielni socjalnej (w takim przypadku – do wysokości 20 000 zł na osobę) oraz doradztwo przed podjęciem działalności i przez pierwszy rok funkcjonowania.

Podstawowy cel Priorytetu VII „Promocja integracji społecznej” to włączenie w rynek pracy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i rozwój instytucji ekonomii społecznej.

W ramach tego priorytetu, a dokładnie w ramach Działania 7.2.: „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej” przewidziano:

- (Poddziałanie 7.2.1.) wsparcie m.in. prawne, organizacyjne, szkoleniowe i finansowe dla tworzenia i działalności podmiotów integracji społecznej, w tym: centrów i klubów integracji społecznej, zakładów aktywizacji zawodowej oraz podmiotów działających na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej (których podstawowym zadaniem nie jest działalność gospodarcza) z wyjątkiem warsztatów terapii zajęciowej. Ostatni punkt stwarza przestrzeń dla działań skierowanych do niektórych podmiotów ekonomii społecznej wymienionych w definicji PO KL;

- (Poddziałanie 7.2.2.) wspieranie utworzenia i funkcjonowania instytucji otoczenia ekonomii społecznej, które umożliwiają rozwój i funkcjonowanie podmiotów ekonomii społecznej, świadczących usługi: prawne, księgowo, marketingowe, doradztwo finansowe, budujących partnerstwa lokalne oraz promujące ekonomię społeczną. Zgodnie ze wskaźnikami, w latach 2007-2013 ma powstać 40 takich podmiotów w całej Polsce; powinny one kierować swoje działania do wszystkich typów podmiotów wymienionych w definicji PO KL, a także do instytucji rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej (w zakresie projektów promocyjnych).

Każde działanie inaczej definiuje podmioty, na rzecz których mają być realizowane działania. W przypadku wszystkich działań beneficjentami wsparcia są osoby indywidualne, chcące podjąć wolontariat, zyskać zatrudnienie czy założyć spółdzielnię. Część działań kierowanych jest bezpośrednio do podmiotów ekonomii społecznej, jak i instytucji rynku pracy czy integracji społecznej oraz do partnerów społecznych i gospodarczych.

Z punktu widzenia prawa wszystkie podmioty ekonomii społecznej, które prowadzą działalność gospodarczą powinny być traktowane jako przedsiębiorcy i mieć dostęp do wsparcia kierowanego do tej grupy.

Ekonomia społeczna a pomoc publiczna

Pomoc publiczna to wszelka pomoc przyznana przez Państwo Członkowskie UE lub przy użyciu zasobów państwowych w jakiegokolwiek formie, która zakłóca lub grozi zakłóceniem konkurencji poprzez sprzyjanie niektórym przedsiębiorstwom lub produkcji niektórych towarów oraz wpływająca tym samym na wymianę handlową między Państwami Członkowskimi. Podmioty ekonomii społecznej z uwagi na swoją specyfikę działania w obszarze integracji społecznej przy jednoczesnym ukierunkowaniu na osiągnięcie celów ekonomicznych nie są traktowane jednoznacznie z punktu widzenia przepisów dotyczących pomocy publicznej. Przykładem może być pomoc na rzecz zakładów aktywności zawodowej (ZAZ), która zgodnie z decyzją Komisji Europejskiej Nr 588/2005 nie stanowi pomocy publicznej w rozumieniu art. 87 ust 1 TWE, ponieważ działalności ZAZ-ów nie można uznać za działalność gospodarczą (wszelka działalność gospodarcza ZAZ-ów służy realizacji podstawowego celu publicznego, jakim jest rehabilitacja oraz reintegracja zawodowa osób niepełnosprawnych i ma wobec tego celu wyłączenie podrzędny charakter).

W związku z tym, w przypadku podmiotów ekonomii społecznej należy każdorazowo dokładnie przeanalizować, czy w konkretnym przypadku udziału w projekcie, realizowanym w ramach PO KL, wystąpi pomoc publiczna, czy nie. Obowiązek przeprowadzenia tzw. testu pomocy publicznej,

a więc sprawdzenia, czy występują okoliczności świadczące o zaistnieniu pomocy publicznej spoczywa na podmiocie udzielającym pomocy. Powinien on dołożyć wszelkich starań celem sprawdzenia, czy dany podmiot korzystający ze wsparcia w ramach PO KL należy uznać za beneficjenta pomocy publicznej. Ustalenie tego jest możliwe wyłącznie po przeprowadzeniu testu pomocy publicznej, czyli zbadaniu, czy zostały spełnione jednocześnie wszystkie cztery przesłanki występowania pomocy publicznej:

- wsparcie jest przyznawane przez państwo lub pochodzi ze środków państwowych;
- udzielane jest na warunkach korzystniejszych niż oferowane na rynku;
- ma charakter selektywny;
- zakłóca lub grozi zakłóceniem konkurencji oraz wpływa na wymianę handlową między Państwami Członkowskimi.

Pomoc publiczna udzielona podmiotom ekonomii społecznej w ramach Priorytetu VII PO KL może mieć dwojaki charakter:

1. **Pomoc na szkolenia** – dotyczy szkoleń adresowanych do podmiotów ekonomii społecznej, które obok podstawowej działalności aktywizacyjno-zawodowej prowadzą również działalność gospodarczą na zasadach komercyjnych (7.2.2)
2. **Pomoc *de minimis*** – dotyczy wydatków związanych z obsługą projektu subsydiowanego zatrudnienia, gdy projekt realizowany jest przez podmiot ekonomii społecznej na rzecz własnych pracowników albo przedsiębiorstw powiązanych z nim organizacyjnie, kapitałowo lub gospodarczo (7.2.1)

W przypadku wydatków kwalifikowanych objętych zasadą cross-finansingu w ramach projektu szkoleniowego, pomoc publiczna udzielana jest jako pomoc *de minimis*.

Jednocześnie należy pamiętać, że szczegółowe informacje na temat zasad identyfikacji wystąpienia pomocy publicznej oraz sposobów jej udzielania regulują dwa rozporządzenia Ministra Rozwoju Regionalnego:

- z dnia 6 maja 2008 r. w sprawie udzielania pomocy publicznej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
- z dnia 20 czerwca 2008 r. w sprawie udzielania przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości pomocy finansowej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Dz. U. Nr 111, poz. 710, z późn. zm.)

Opis tych zasad został zawarty również w podręczniku pomocy publicznej, wydanym przez Instytucję Zarządzającą PO KL.

Ekonomia społeczna w kontekście zasady równości szans kobiet i mężczyzn

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiające przepisy ogólne dotyczące EFRR, EFS i FS, a zwłaszcza artykuł 16 Rozporządzenia mówiący, iż „(...) Państwa Członkowskie i Komisja zapewniają wsparcie zasady równości mężczyzn i kobiet oraz uwzględnianie problematyki płci na poszczególnych etapach wdrażania funduszy”, kwestię wyrównywania szans traktuje jako jedną z naczelnych i niezwykle istotnych polityk horyzontalnych, która powinna być przestrzegana przez wszystkie kraje UE.

Zasada ta przejawia się m.in. poprzez podejmowanie działań na rzecz zwalczania dyskryminacji ze względu na płeć. Wyrównywanie szans kobiet i mężczyzn, szczególnie istotne w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, polegać powinno przede wszystkim na zapewnieniu, aby wszystkie działania i inicjatywy, w sposób pełny oraz aktywny, na wszystkich etapach realizacji uwzględniały swój wpływ odpowiednio na sytuację kobiet i mężczyzn.

Wsparcie zaproponowane w PO KL, służące rozwijaniu ekonomii społecznej, ukierunkowane jest na pomoc różnym grupom adresatów – zarówno osobom fizycznym, jak i instytucjom, co szczególnie w tym drugim przypadku może rodzić u potencjalnych projektodawców pytanie, w jaki sposób przestrzegać zasady równości szans i czy w ogóle w przypadku tego typu projektów jest miejsce na działania zmierzające do jej zachowania. Warto tutaj od razu podkreślić, że nawet jeżeli to instytucje realizują projekt, to i tak pomoc trafia do konkretnych osób, np. pracowników lub wolontariuszy tych instytucji, czy osób korzystających z ich usług. Dlatego też niezwykle istotna jest tutaj rola Instytucji Pośredniczących, które powinny informować projektodawców o obowiązku przestrzegania zasady w każdym typie wsparcia, niezależnie od adresatów. Powinny także przy ocenie wniosków zwracać szczególną uwagę, jakie działania podejmą projektodawcy na rzecz przestrzegania zasady, zaś Komitet Monitorujący odpowiedzialny za nadzorowanie zgodności wsparcia z polityką równości płci powinien sprawdzać proponowane kryteria wyboru projektu pod kątem wspierania grup znajdujących się w szczególnej sytuacji oraz osłabiania istniejących nierówności.

Dokumentem niezwykle pomocnym w zrozumieniu, czym jest zasada równości szans kobiet i mężczyzn, w jaki sposób uwzględniać ją w projekcie i na co zwracać uwagę przy ocenie wniosku o dofinansowanie, jest poradnik „Zasada równości szans kobiet i mężczyzn w projekcie PO KL” (autorzy: M. Branka, M. Rawłuszko, A. Siekiera na zlecenie IZ PO KL, styczeń 2009 r.), którego lekturę zaleca się zarówno projektodawcom, jak i pracownikom Instytucji Pośredniczących pierwszego i drugiego stopnia.

8.

Analiza Planów Działań do PO KL na 2009 rok

Przeanalizowaliśmy wersje robocze Planów Działań do Priorytetu VII na rok 2009 z jedenastu województw. Interesowały nas przede wszystkim kryteria dostępu i kryteria strategiczne, ponieważ to one pozwalają w sposób rzeczywisty kształtować przedmiot prowadzonych konkursów. Pozwoliło nam to sformułować listę rozwiązań, które stanowić powinny dobrą praktykę, jak i tych, które służą za przykład negatywny. Jako, że interesowały nas głównie przedsięwzięcia wpisujące się w ekonomię społeczną, skupialiśmy się na Działaniu 7.2.: „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej”. Duża część uwag ma jednak charakter bardziej uniwersalny, przez co może mieć zastosowanie także do innych działań.

Mamy nadzieję, że poniższy tekst pomoże tak formułować zapisy Planów Działań, aby w przyszłości jak najlepiej wykorzystać potencjał ekonomii społecznej do realizacji PO KL.

1. Dobre praktyki

1.1. Promowanie projektów partnerskich

Realizacja projektów w partnerstwach ma wiele zalet: daje możliwość wspólnej realizacji zadań przez instytucje pochodzące z różnych sektorów, w tym partnerów, którzy sami nie mogliby wystąpić o środki EFS (ze względu na ograniczenia konkursowe). Partnerstwa pozwalają na wzajemne poznanie się różnych instytucji oraz wymianę doświadczeń między nimi, budują trwałą podstawę dalszej współpracy. Dzięki wkładowi i perspektywie wielu partnerów, projekty zwykle są bogatsze i lepiej odpowiadają na rzeczywiste potrzeby. Dlatego niezwykle ważne jest promowanie projektów partnerskich poprzez wpisywanie ich w kryteria strategiczne albo nawet w kryteria dostępu.

Zastosowano to w województwie opolskim, gdzie w Poddziałaniu 7.2.1. zaproponowano kryterium dostępu o treści: „Realizacja projektu w partnerstwie”. Dobrą praktyką jest również wpisywanie partnerstwa w kryterium strategiczne, pod warunkiem, że premiowane będzie dużą ilością punktów. Takie rozwiązanie zapisano też w Poddziałaniu 7.2.1. w województwie pomorskim, gdzie dodatkowo zdefiniowano rodzaj partnerstwa: „Projekt wspiera tworzenie

powiatowych partnerstw na rzecz zatrudnienia i spójności społecznej lub kontynuację funkcjonowania powiatowych partnerstw na rzecz zatrudnienia i spójności społecznej utworzonych w roku 2008”.

Przy definiowaniu partnerstwa należy jednak uważać, żeby zbyt nie zawęzić listy jego potencjalnych członków. Realizacja projektu w partnerstwie zawsze powoduje wzrost kosztów związanych z tworzeniem i funkcjonowaniem partnerstwa, ale jednocześnie sprzyja poprawie efektywności prowadzonych działań, jak i trwałości osiągniętych rezultatów. Dzięki finansowaniu dodatkowych działań (np. stacjonarnych i wyjazdowych spotkań kadry zarządzającej, spotkań grup roboczych oraz osób zaangażowanych w realizację działań: pracowników socjalnych, doradców, szkoleniowców) możliwe jest wypracowanie realnej współpracy podmiotów, a nie tylko deklaratywne utworzenie partnerstwa, kończącego swoją działalność na podpisaniu umowy partnerskiej.

1.2. Promowanie wykorzystania dorobku PIW EQUAL oraz innych rezultatów projektów finansowanych z funduszy strukturalnych

Synergia różnych projektów finansowanych ze środków europejskich pozwala na zwiększenie efektywności prowadzonych działań, utrwała rezultaty wcześniej realizowanych projektów. Warto więc premiować wnioski uwzględniające wykorzystanie dorobku wypracowanego w innych projektach. W przypadku działań z zakresu ekonomii społecznej szczególne znaczenie ma wykorzystanie dorobku PIW EQUAL, który przez ostatnie lata był poligonem doświadczalnym dla działań integracyjnych i przedsiębiorczości społecznej.

W województwie kujawsko-pomorskim, w Poddziałaniu 7.2.2 pojawiło się takie kryterium strategiczne: „Projekt zapewnia wykorzystanie modeli ośrodków przedsiębiorczości społecznej zaprojektowanych na podstawie ośrodków testowanych i zwalidowanych w ramach PIW EQUAL”. W woj. warmińsko-mazurskim, w Poddziałaniu 7.2.1 pojawiło się kryterium strategiczne promujące wykorzystanie w projekcie infrastruktury sfinansowanej ze środków unijnych: „Projekt jest komplementarny z inwestycjami zrealizowanymi bądź planowanymi do realizacji, finansowanymi ze źródeł wspól-

notowych innych niż Europejski Fundusz Społeczny". Obydwa zacytowane przykłady wydają się godne naśladowania.

1.3. Promowanie projektów wpisujących się w założenia dokumentów o charakterze strategicznym

Wnioskodawcy opracowując projekt powinni podjąć próbę odniesienia się do lokalnych czy regionalnych (w zależności od zasięgu projektu) właściwych dokumentów strategicznych, ponieważ pozwala to na zsynchronizowanie działań projektu z innymi przedsięwzięciami podejmowanymi na danym obszarze, przez co zwiększa efektywność i daje szansę na to, że po zakończeniu okresu finansowania projekt będzie kontynuowany w oparciu o inne zasoby. Wskazane byłoby, aby projekty wpisujące się w założenia dokumentów o charakterze strategicznym dostawały dodatkowe punkty za wypełnienie kryterium strategicznego.

1.4. Promowanie projektów opartych o adekwatne analizy

Warto, żeby opracowaniu każdego projektu towarzyszyła analiza problemu, do którego wnioskodawca się odnosi. W niektórych dziedzinach brakuje odpowiednich danych, w takiej sytuacji w pierwszej fazie projektu powinna zostać postawiona diagnoza, na podstawie której zostaną zweryfikowane zapisy projektu. Prawdą jest, że wprowadzanie zmian w dotowanych projektach jest czynnością trudną i czasochłonną, jednak daje gwarancję właściwego dopasowania działań do rzeczywistych potrzeb.

Premiowanie projektów uwzględniających analizy może odbyć się, tak jak w województwie mazowieckim w Poddziałaniu 7.2.1, poprzez zastosowanie kryterium strategicznego: „Projekt zapewnia dopasowanie wsparcia do potrzeb uczestników, określonych na podstawie przeprowadzonej w ramach projektu diagnozy potrzeb grup docelowych, na podstawie badań własnych bądź też dostępnych analiz – zrealizowanych na tym samym poziomie co poziom wdrażania projektu (regionalnym lub lokalnym)”.

1.5. Promowanie projektów realizowanych na obszarach o nasileniu negatywnych wskaźników

Projekty z zakresu integracji społecznej powinny być realizowane w obszarach, gdzie występuje nagromadzenie negatywnych zjawisk. Można to osiągnąć definiując te obszary poprzez wpisanie ich w kryteria dostępu lub premiuując projekty koncentrujące działania w obszarach o specyficznych zjawiskach poprzez ustanowienie kryterium strategicznego.

W województwie świętokrzyskim przyjęto kryterium strategiczne w Poddziałaniu 7.2.1 o następującej treści: „Grupę

docelową w projekcie stanowią mieszkańcy gminy, na terenie której liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z powodu ubóstwa jest wyższa niż średnia liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z powodu ubóstwa na terenie województwa”. Inne rozwiązanie wprowadzono w województwie pomorskim, gdzie w Poddziałaniu 7.2.1. znalazło się następujące kryterium dostępu: „Grupę docelową w projekcie (zgodnie z katalogiem grup docelowych dla Poddziałania 7.2.1) stanowią w 100% osoby, będące mieszkańcami obszarów zdegradowanych, które zostały wymienione w Nocie Intencyjnej stanowiącej załącznik do porozumienia podpisanego pomiędzy uprawnionymi miastami a Instytucją Zarządzającą Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Pomorskiego 2007-2013”.

1.6. Wskazanie grup beneficjentów ostatecznych w kryteriach strategicznych

Kolejnym instrumentem kształtowania polityki regionalnej jest promowanie działań skierowanych do wybranych grup beneficjentów ostatecznych, takich jak osoby niepełnosprawne, osoby po 45 roku życia, czy osoby z niskim wykształceniem.

Instrument ten zastosowano w większości województw. Jednak pamiętać należy, że w przeciwieństwie do innych elementów wniosku, wskazanie grupy docelowej beneficjentów ostatecznych jest deklaratywne, dlatego odpowiednim kryteriom konkursowym towarzyszyć powinny właściwe systemy monitorowania rezultatów projektu oraz system kar (takich, jak proporcjonalne zmniejszenie dotacji) za niewywiązanie się z realizacji kryterium z przyczyn zależnych od wnioskodawcy.

Należy też rozważnie wskazywać grupy beneficjentów ostatecznych, bo jeżeli wymienia się prawie wszystkie grupy zagrożone wykluczeniem społecznym, to ta preferencja przestaje mieć sens. Kryteria strategiczne służą do tego, by skoncentrować działania na beneficjentach wymagających szczególnego wsparcia, może warto więc na początek skierować wsparcie do jednej grupy beneficjentów, a w kolejnym roku w kryteriach strategicznych wskazać inną grupę.

1.7. Promowanie beneficjentów posiadających doświadczenie w realizacji działań przewidzianych w projekcie

Wcześniejsze doświadczenia w realizacji zadań zwykle przekładają się na jakość zaplanowanych działań oraz na ich realizację, pozwalają też uniknąć błędów, które mogą towarzyszyć realizacji projektów przez podmioty o nikłym doświadczeniu. Dlatego powinni być promowani beneficjenci mający stosowne doświadczenie.

Za przykład może posłużyć zapis kryterium strategicznego z Poddziałania 7.2.2. z województwa lubelskiego: „Wnioskodawca lub jego partner w projekcie posiada doświadczenie we wspieraniu lub prowadzeniu inicjatyw z zakresu przedsiębiorczości społecznej”. Jeszcze bardziej skuteczny może być zapis województwa opolskiego, gdzie w Działaniu 7.2. zapisano kryterium dostępu o treści: „Beneficjent posiada doświadczenie w realizacji projektów lub innych przedsięwzięć w obszarze pomocy społecznej, integracji społecznej i ekonomii społecznej, adresowanych do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”.

Przy ustanawianiu kryterium pamiętać należy, że może ono prowadzić do zmonopolizowania rynku przez podmioty, które doświadczenie już posiadają (niezależnie od jakości rezultatów działań prowadzonych przez te podmioty) i wykluczyć nowe, ciekawe inicjatywy.

1.8. Ograniczenia w dotowaniu projektów, które ograniczają się do działań promocyjnych

Informacja i promocja są ważnym elementem każdego projektu, jednak lepiej jest, gdy towarzyszą innym działaniom, a nie są zadaniem samym w sobie. Powinno tak być również w Działaniu 7.2. Przemawia za tym fakt, że działania promocyjne zwykle są kosztowne, a głównym założeniem Priorytetu VII jest podejmowanie działań zmierzających do ułatwienia dostępu do rynku pracy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym oraz rozwijania instytucji ekonomii społecznej jako skutecznej formy integracji społeczno-zawodowej.

1.9. Dobre praktyki specyficzne dla Poddziałania 7.2.1

a. Promowanie działań uwzględniających różne formy wsparcia

Beneficjenci ostateczni Poddziałania 7.2.1 są najczęściej w tak trudnej sytuacji życiowej, że zintegrowanie ich ze społeczeństwem wymaga złożonych, długotrwałych działań. Dlatego też finansowane powinny być tylko projekty uwzględniające ten wymóg.

Aby ten rezultat osiągnąć, warto ustanowić odpowiednie kryteria dostępu. Za przykład może posłużyć woj. opolskie, gdzie wprowadzono takie kryterium: „(...) zapewnienie grupom docelowym kompleksowego wsparcia (objęcie wszystkich uczestników projektu co najmniej dwoma formami wsparcia przewidzianymi do realizacji w ramach projektu)”.

b. Promowanie tworzenia CIS, KIS lub ZAZ

Podmioty zatrudnienia socjalnego opierają swoje działania o sprawdzone modele. Podmioty te po ustaniu finansowania z PO KL będą najprawdopodobniej funkcjonować w oparciu o inne zasoby, tworząc trwałą infrastrukturę integracji społecznej.

Niektóre województwa promują powstawanie CIS-ów, KIS-ów i ZAZ-ów poprzez wprowadzenie kryterium strategicznego. Za przykład może posłużyć Plan Działania z województwa kujawsko-pomorskiego, gdzie znajdujemy kryterium o takiej treści: „Projekt zapewnia wsparcie dla tworzenia i działalności centrum integracji społecznej, klubu integracji społecznej lub zakładu aktywności zawodowej”.

Bardziej adekwatnym rozwiązaniem byłoby jednak wydzielanie puli środków w ramach konkursu np. poprzez wskazanie kryteriów dostępu z wyodrębnioną alokacją finansową. Dotychczasowe doświadczenia pokazują, iż w części konkursów (w tym 7.2.1) dofinansowanie otrzymują projekty bliskie maksymalnej ilości punktowej lub takie które otrzymały punkty za spełnianie kryteriów strategicznych. Z drugiej strony środki przeznaczane na konkursy z 7.2.1 nie są w większości województw znaczące. Formulowanie takiego kryterium strategicznego może wzmocnić zatem sytuację, w której dofinansowanie w ramach konkursów 7.2.1 otrzymają tylko projekty na utworzenie CIS i ZAZ, podmiotów wymagających znacznych środków finansowych. Np. realizacja dwuletniego projektu na utworzenie CIS Wrocław to koszt co najmniej 3.500.000 zł, nie licząc nakładów gminy. Inne formy efektywne i mniej kosztowne niż CIS i ZAZ, wchodzące w skład systemu działań na rzecz integracji społecznej, mogą zostać zatem w takiej sytuacji zmarginalizowane.

Pamiętać również należy, że te formy wsparcia nie zawsze pomagają najlepiej rozwiązywać lokalne problemy, promowanie więc tworzenia CIS-ów, KIS-ów i ZAZ-ów powinno być poprzedzone rzetelną diagnozą potrzeb regionu.

1.10. Dobre praktyki specyficzne dla Poddziałania 7.2.2

a. Promowanie projektów świadczących komplementarne usługi dla podmiotów ekonomii społecznej

Zgodnie z założeniami PO KL w wyniki wdrażania Poddziałania 7.2.2. w Polsce ma powstać 40 ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (przynajmniej 2 w każdym województwie). Ośrodki te powinny oferować swoje wsparcie wszystkim organizacjom zdefiniowanym jako „podmioty ekonomii społecznej”. Aby tak się stało, niezbędne jest doprecyzowanie w kryteriach dostępu i strategicznych takich warunków konkursu, które przełożą się na wnioski rzeczywiście reali-

zujące to założenie, w miejsce dużej liczby drobnych projektów wspierających w ograniczonym zakresie wybrane podmioty.

Wzorcowe wydaje się w tym przypadku rozwiązanie zastosowane w województwie dolnośląskim, gdzie jako kryterium dostępu wpisano: „Projekt zapewnia zastosowanie wszystkich typów usług przewidzianych w SzOP PO KL dla tego typu projektu, udzielanych podmiotom ekonomii społecznej oraz osobom fizycznym”. Choć aby uniknąć sytuacji, w której wsparcie kierowane jest do wybranej grupy podmiotów (np. tylko dla NGO), można by jeszcze podkreślić, że usługi te powinny być skierowane do wszystkich podmiotów ekonomii społecznej zdefiniowanych w SzOP PO KL.

b. Wyznaczanie obszarów interwencji

Na poziomie formułowania Planów Działań można również wyznaczyć obszary realizacji poszczególnych projektów, tak aby różne podmioty realizujące projekty wsparcia nie konkurowały ze sobą na jednym obszarze, w sytuacji, kiedy w innych obszarach brakuje oferty wsparcia.

W tym przypadku modelowe wydaje się rozwiązanie z województwa dolnośląskiego, które zdefiniowało obszary wsparcia realizowanego przez różne ośrodki, wprowadzając takie kryterium dostępu: „Instytucja otoczenia sektora ekonomii społecznej, powstała w wyniku realizacji projektu, zasięgiem swojego działania obejmie obszar co najmniej jednego z subregionów – wałbrzyskiego (powiaty: świdnicki, dzierżoniowski, kłodzki, ząbkowicki, wałbrzyski), jeleniogórskiego (powiaty: bolesławiecki, lwówecki, lubański, kamiennogórski, zgorzelecki, jeleniogórski, m. Jelenia Góra), legnickiego (powiaty: lubiński, głogowski, jaworski, polkowicki, złotoryjski, legnicki, m. Legnica), wrocławskiego (powiaty: górowski, milicki, oleśnicki, oławski, strzebiński, średzki, trzebnicki, wołowski, wrocławski, m. Wrocław)”.

2. Złe praktyki

Poniżej zebraliśmy zapisy, które mogą negatywnie odbić się na rezultatach Priorytetu VII.

1. Ograniczenie czasu realizacji projektów – w przypadku projektów z zakresu integracji społecznej zbytne ograniczenia w długości projektów mogą spowodować, że nie uda się uzyskać trwałych rezultatów.
2. Ograniczanie listy finansowanych rodzajów wsparcia zapisanych w SzOP. Bardziej właściwym mechanizmem wpływającym na kształt realizowanych projektów jest formułowanie kryteriów strategicznych i dostępu, a nie ograniczanie listy typów projektów, tym bardziej, że zostały one sformułowane tak, aby komplementarnie przełożyć się na osiągnięcie rezultatów zdefiniowanych w PO KL. Poza

tym każde ograniczenie powinno mieć swoje uzasadnienie merytoryczne.

3. Ograniczenie udziału beneficjentów ostatecznych tylko do tych osób, które są zameldowane na danym obszarze. Taki zapis w znaczący sposób ogranicza uczestnictwo w projekcie tych osób, które żyją w danym regionie, ale zameldowane są w innym, bądź meldunku nie mają (częste zjawisko np. wśród osób bezdomnych), co nie pomoże rozwiązać lokalnych problemów społecznych.
4. Ograniczanie listy potencjalnych beneficjentów poprzez:
  - ograniczenia co do form prawnych;
  - ograniczenia wynikające z powiązania wysokości budżetu organizacji z minimalną kwotą dofinansowania.
 Pierwsze z tych ograniczeń może spowodować, że wnioski nie będą mogły być składane przez podmioty od lat działające w obszarze, którego konkurs dotyczy. Szczególnie ważne jest to w przypadku działań związanych z ekonomią społeczną, której podmioty nie zawsze można zdefiniować poprzez formę prawną, czasami trzeba się odnieść do cech prowadzonej działalności.
5. Ograniczenie do realizacji projektu wyłącznie w granicach województwa. Ważnym elementem wielu projektów są wizyty studyjne do innych części kraju, gdzie udało się rozwiązać podobne do poruszanych w projekcie problemy społeczne. Czasami też działania wymagają skorzystania z infrastruktury, której brakuje w danym regionie. Dlatego ograniczenie prowadzenia działań wyłącznie do granic danego województwa może negatywnie odbić się na jakości składanych wniosków.
6. Przenoszenie środków z trybu konkursowego do systemowego bez wyraźnego uzasadnienia. Praktyka ta została już wielokrotnie napiętnowana, ponieważ brakuje przejrzystych zasad przenoszenia środków z trybu konkursowego do systemowego i często takie praktyki noszą znamiona zawłaszczania środków przez samorząd. Dlatego zawsze za takimi zmianami powinno stać uzasadnienie merytoryczne.
7. Nadmierne ograniczanie liczby wniosków, które jeden beneficjent może złożyć do jednego konkursu. Niektóre województwa wprowadzają ograniczenie do kilku, a czasami nawet jednego projektu. Praktyka ta jest niewłaściwa przy konkursach otwartych oraz w przypadkach, gdzie w ramach konkursu można realizować wiele różnych działań skierowanych do różnych grup beneficjentów ostatecznych.

3. Komplementarność działań

Na zakończenie chcielibyśmy jeszcze wskazać rozwiązania, które mogą w sposób rzeczywisty zapewnić komplementarność działań podejmowanych w PO KL z innymi działaniami finansowanymi z funduszy europejskich.

Komplementarność w analizowanych Planach Działań najczęściej zapewniana jest na kilku poziomach:

- a. instytucjonalnym (nad koordynacją działań czuwa powołana do tego celu instytucja);
- b. organizacyjnym (przewidziane są np. inwestycje wspierające działania PO KL)
- c. merytorycznym (preferowane działania są komplementarne z innymi programami wdrażanymi w regionie)

Poziom instytucjonalny

- W województwie dolnośląskim mechanizmem systemowym zapewniającym koordynację i komplementarność wdrażania projektów PO KL z działaniami realizowanymi w ramach RPO dla Województwa Dolnośląskiego jest Podkomitet Monitorujący Program Operacyjny Kapitał Ludzki Województwa Dolnośląskiego. Skład Podkomitetu jest ustalany zgodnie z zasadą partnerstwa. W jego pracach biorą udział przedstawiciele trzech stron: rządowej, samorządowej oraz partnerów społeczno-gospodarczych. Tak szeroka reprezentacja różnych środowisk zasługuje na naśladowanie.
- W województwie małopolskim Instytucja Pośrednicząca PO KL i Instytucja Zarządzająca MRPO skupione są w jednym departamencie Urzędu Marszałkowskiego. Skład PKM PO KL oraz KM MRPO jest częściowo tożsamy, co dodatkowo pozwala na przepływ informacji.
- Komplementarność działań współfinansowanych z innych środków wspólnotowych zapewniają rozwiązania systemowe przyjęte dla wszystkich programów obsługiwanych przez Urząd Marszałkowski w Łodzi. Obejmują one delegowanie reprezentantów departamentów obsługujących poszczególne programy do składów Podkomitetu Monitorującego i Komitetu Monitorującego oraz cykliczne spotkania grup roboczych, w których uczestniczą przedstawiciele departamentów obsługujących poszczególne programy.

Poziom organizacyjny

- W województwie kujawsko-pomorskim wprowadzono następujące rozwiązanie: „Samorząd Województwa przygotował kilka komplementarnych przedsięwzięć obejmujących jednocześnie wdrażanie indywidualnych projektów infrastrukturalnych w ramach RPO, polegających na adaptowaniu budynków na cele społeczne oraz projekty dotyczące adaptacji do nowych funkcji społeczno-gospodarczych terenów poprzemysłowych i powojaskowych (Poddziałanie 7.2.1)”. Działanie to powinno posłużyć innym województwom za dobrą praktykę.
- W województwie opolskim komplementarność działań miękkich z twardymi przejawia się w uzupełnianiu działań realizowanych w ramach PO KL projektami skierowanymi na rozbudowę obiektów zarówno na terenach miejskich, wiejskich jak i zdegradowanych, w celu przystosowania ich do pełnienia m.in. funkcji gospodarczych, szkoleniowych, edukacyjnych, społecznych.

Poziom merytoryczny

Na tym poziomie komplementarność ma swoje odzwierciedlenie w zapisach w kryteriach szczegółowych Planów Działań (we wcześniejszych częściach opracowania przytaczaliśmy już przykłady takich zapisów pozwalających na promowanie projektów uwzględniających powiązanie działań finansowanych w ramach różnych programów).

Komplementarności nie powinno się ograniczać tylko do jednego poziomu (np. instytucjonalnego); najlepiej jest, gdy jest ona zapewniana poprzez powiązanie rozwiązań instytucjonalnych i organizacyjnych z zapisami merytorycznymi. Wydaje się też ważne, aby instytucje powoływane do zapewnienia komplementarności zapraszały do swego grona osoby spoza urzędów, reprezentujące wszystkie środowiska, zainteresowane wdrażaniem projektów.

9.

Jak przygotowywać i oceniać projekty z zakresu ekonomii społecznej?

Wnioski o dofinansowanie projektów dotyczących ekonomii społecznej są składane i oceniane na identycznych zasadach, jak wszystkie inne wnioski w ramach PO KL. Szczegółowe procedury, dotyczące zarówno sposobu złożenia wniosku, przebiegu oceny formalnej, oceny merytorycznej czy wydawania decyzji o dofinansowaniu projektu, zostały określone w Zasadach dokonywania wyboru projektów w ramach PO KL, przy czym w kwestiach nieuregulowanych we wskazanym dokumencie Instytucja Pośrednicząca ma możliwość doprecyzowania wymagań wobec składanych wniosków o dofinansowanie projektu.

Niemniej jednak, z uwagi na specyfikę obszaru, którego dotyczy ekonomia społeczna, warto zwrócić uwagę na poszczególne elementy merytorycznej oceny projektów z zakresu ekonomii społecznej.

Poniżej przedstawiamy elementy, na które warto zwrócić uwagę podczas zarówno przygotowywania, jak i oceny wniosków o dofinansowanie projektu, dotyczących obszaru ekonomii społecznej. Trzeba przy tym pamiętać, że charakter każdego z działań, w których występują podmioty ekonomii społecznej jest nieco inny. W Działaniu 6.2 udzielane jest wsparcie finansowe i szkoleniowe na utworzenie spółdzielni socjalnej, w Poddziałaniu 7.2.1 realizowane są projekty mające na celu utworzenie i funkcjonowanie podmiotu integracji społecznej (np. KIS, CIS, ZAZ), a z kolei Poddziałanie 7.2.2 jest ukierunkowane na świadczenie różnorodnych usług na rzecz podmiotów ekonomii społecznej (z wyłączeniem usług finansowych). Działania te w różnym stopniu są ukierunkowane albo na instytucje (podmioty) albo również na osoby, które mogą być bezpośrednimi odbiorcami pomocy. W związku z powyższym różny może być sposób oceniania przygotowanych projektów – w zależności od zaplanowanych działań i kontekstu ich realizacji.

W Działaniu 6.2 udzielane jest wsparcie dla osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą (w tym na założenie spółdzielni lub spółdzielni socjalnej) w postaci doradztwa, szkoleń, dotacji inwestycyjnej oraz wsparcia pomostowego. Szczególną uwagę przy ocenie wniosków należy zwrócić na działania skierowane do spółdzielni, w tym spółdzielni socjalnych. Należy pamiętać o tym, że podmioty te są zakładane przez grupę osób, a zarządzanie

oparte jest na demokratycznych zasadach, dlatego też rozpoczęcie działalności jest trudniejsze niż w przypadku jednoosobowej inicjatywy. Ponadto, spółdzielnie socjalne są zakładane przez osoby z kręgu wykluczenia społecznego, które wymagają dłuższego i bardziej nasilonego wsparcia, głównie w postaci doradztwa (coachingu) w pierwszym okresie funkcjonowania firmy oraz przedłużonego wsparcia pomostowego. Dlatego projekty, które zakładają tworzenie takich podmiotów, powinny przewidzieć dodatkowe wsparcie na etapie tworzenia, jak i w pierwszym etapie ich działalności.

W Podziałaniu 7.2.1 pomoc skierowana jest głównie do osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, które wymagają kompleksowego wsparcia i stworzenia niezbędnych warunków do integracji ze społeczeństwem. Przy ocenie promowane powinny być inicjatywy partnerskie, wykorzystujące np. możliwość współpracy partnerów publicznych z organizacjami pozarządowymi. Wiedza i doświadczenie kilku partnerów pozwoli na zapewnienie szerokiego wachlarza usług oraz ustalenie indywidualnej ścieżki pomocy dla uczestników projektu. Poprzez uczestnictwo w projekcie osoba biorąca w nim udział powinna zostać wyposażona w wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne niezbędne na rynku pracy. Wymaga to zwiększonych nakładów, kompleksowego wsparcia oraz dłuższego czasu, w którym wspierane są osoby i grupy zagrożone wykluczeniem społecznym. Ponadto istotne jest budowanie infrastruktury zatrudnienia socjalnego, wspierającego osoby wykluczone w powrocie na rynek pracy.

Poddziałanie 7.2.2 jest ukierunkowane na świadczenie różnorodnych usług na rzecz podmiotów ekonomii społecznej oraz budowanie otoczenia sprzyjającego ich rozwojowi, a także świadczenie usług na rzecz osób fizycznych w zakresie doradztwa i szkoleń na temat zakładania i prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej. W związku z powyższym różny może być sposób oceniania przygotowanych projektów – w zależności od grup docelowych, zaplanowanych działań i kontekstu ich realizacji. W przypadku działań skierowanych do podmiotów ekonomii społecznej formy wsparcia powinny uwzględniać dwa aspekty ich funkcjonowania (ekonomiczny i społeczny). Dzięki udzielonej pomocy podmioty ekonomii społecznej powinny

Tabela 3. Elementy, na które warto zwrócić uwagę podczas przygotowywania i oceny wniosków z zakresu ekonomii społecznej

Nr we wniosku	Tytuł we wniosku	Preferowany opis w danym punkcie wniosku
3.1	UZASADNIENIE POTRZEBY REALIZACJI PROJEKTU	
A	Opis kwestii problemowych, które zostaną rozwiązane dzięki realizacji projektu	Czy diagnoza poparta została badaniami, ankietami, oceną sytuacji itp. (w przypadku projektu o charakterze lokalnym w odniesieniu do konkretnego środowiska, otoczenia z użyciem danych liczbowych i podaniem źródeł ich pochodzenia)? Czy problem społeczny został konkretnie wskazany i opisany szczegółowo?
B	Opis celu głównego i celów szczegółowych projektu	Czy cel główny został jasno określony? Czy cele szczegółowe zostały jasno określone? Czy wynikają wprost z celu głównego? Czy są mierzalne, trafne i realistyczne?
C	Opis zgodności celów projektu z PO KL, Planem Działań oraz innymi dokumentami strategicznymi	Czy wykazano zgodność planowanych działań z dokumentami PO KL? Czy odniesiono się do innych dokumentów strategicznych krajowych, regionalnych/lokalnych, dotyczących integracji społecznej i/lub ekonomii społecznej? Czy cele projektu nawiązują wprost do dokumentów strategicznych, czy tylko pośrednio?
3.2	GRUPY DOCELOWE PROJEKTU	
A	Opis grupy docelowej (tj. osób i instytucji objętych wsparciem)	Czy wskazano konkretną liczbę osób (podmiotów ekonomii społecznej), które otrzymają wsparcie? Czy w grupach docelowych znajdują się osoby wymienione w art. 1 Ustawy o zatrudnieniu socjalnym? Czy wskazano specyficzne cechy, którymi charakteryzują się określone grupy docelowe na rynku pracy (nie dotyczy 7.2.2)?
B	Uzasadnienie wyboru grupy docelowej	Czy uzasadniono wybór tej konkretnej grupy spośród innych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym? Czy uzasadniono wybór instytucji ekonomii społecznej, które otrzymają wsparcie (o ile zostało to ograniczone)? Czy wybór danej grupy docelowej wynika z problemu opisanego w pkt 3.1?
C	Opis sposobu rekrutacji uczestników projektu	Czy opisano metodologię/sposób rekrutacji? Czy dostosowano metodę rekrutacji do potrzeb grupy docelowej (indywidualne rozmowy, niestandardowe metody poszukiwania kontaktu itp.)? Czy zachowany został równy dostęp do udziału w projekcie osób niepełnosprawnych? Czy projekt jest dostępny w równym stopniu dla kobiet i mężczyzn lub czy wpływa pozytywnie na likwidację nierówności płci w obszarze objętym zakresem projektu?
3.3	DZIAŁANIA	
A	Opis działań zgodnych z harmonogramem projektu, w tym wykazanie wartości dodanej projektu, adekwatności doboru instrumentów służących osiągnięciu celów projektu, racjonalność harmonogramu działań	Czy zadania zostały jasno określone z uwzględnieniem: rodzaju i charakteru wsparcia, liczby osób, jakie otrzymają wsparcie, terminu rozpoczęcia i zakończenia zadań, kadry zaangażowanej w poszczególne zadania? Czy wskazano wartość dodaną projektu (np. upowszechnianie wiedzy o ekonomii społecznej, współpraca różnych podmiotów itp.)? Czy wszystkie założone działania są niezbędne do osiągnięcia zamierzonych celów? Czy harmonogram jest racjonalny, tj. czy terminy realizacji poszczególnych zadań są uzasadnione rzeczywistymi potrzebami grup docelowych i możliwościami uczestnictwa w poszczególnych etapach projektu? Czy planowane działania odpowiadają na potrzeby grup docelowych wskazane w pkt 3.2? Czy planowane działania są zindywidualizowane (indywidualne plany działania, ścieżki reintegracji, możliwość wyboru określonych modułów) i komplementarne (istnieje możliwość zastosowania co najmniej 3 form wsparcia wobec każdego uczestnika projektu (dotyczy 7.2.1)? Czy istnieje możliwość zastosowania co najmniej 3 form wsparcia wobec każdego podmiotu ekonomii społecznej (dotyczy 7.2.2)?
3.4	REZULTATY PROJEKTU	
A	Opis twardych i miękkich rezultatów projektu w odniesieniu do planowanych działań, z uwzględnieniem ich trwałości i kompleksowości, racjonalności i wykonalności	Czy zostały opisane zarówno twarde jak i miękkie rezultaty w odniesieniu do planowanych działań? Czy rezultaty zostały określone na poziomie ilościowym (np. liczba wydanych publikacji, liczba osób, które podniosły kwalifikacje zawodowe, liczba osób, które ukończyły trening kompetencji społecznych itp.)? Czy rezultaty są założone na realnym poziomie, biorąc pod uwagę fakt, że grupy docelowe należą do najtrudniejszych pod względem aktywizacji zawodowej (nie dotyczy projektu 7.2.2)?
B	Opis sposobu monitorowania (badania, mierzenia) rezultatów projektu	Czy wskazano metodę badania rezultatów w trakcie trwania projektu i czy jest ona adekwatna do możliwości grupy docelowej (np. ankiety dostosowane dla osób niepełnosprawnych)? Czy w przypadku wskaźników miękkich założono co najmniej dwukrotne monitorowanie projektu (na początku i na końcu)? Czy wnioskodawca przewidział jakieś działania na wypadek zagrożenia nieosiągnięcia założonych rezultatów (w tym rezygnacji z udziału w projekcie przez jego uczestników)?
C	Opis, w jaki sposób rezultaty wpłyną na realizację założonych celów projektu	Czy wykazano w jaki sposób zakładane rezultaty wpłyną na realizację założonych celów?
3.5	POTENCJAŁ WNIOSKODAWCY I SPOSÓB ZARZĄDZANIA PROJEKTEM	
A	Opis doświadczenia w realizacji podobnych przedsięwzięć	Czy wnioskodawca opisał posiadane doświadczenie w dziedzinie ekonomii społecznej i/lub integracji (np. organizowanie i prowadzenie CIS, KIS, WTZ, ZAZ, spółdzielni socjalnych, spółdzielni pracy czy NGO)? Czy wnioskodawca lub jego partnerzy posiadają doświadczenie w zakresie świadczenia usług prawnych, marketingowych lub finansowych dla innych podmiotów?
B	Opis sposobu zarządzania projektem	Czy została przedstawiona przejrzysta struktura zarządzania projektem wraz z podziałem obowiązków personelu? Czy wskazano jakiś model lub metodologię zarządzania projektem?
C	Opis potencjału instytucjonalnego (zasobów beneficjenta i/lub partnerów)	Czy projektodawca posiada zaplecze techniczne niezbędne do realizacji projektu? Czy personel projektu wskazany we wniosku posiada doświadczenie we współpracy z podmiotami ekonomii społecznej i/lub osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym?

Nr we wniosku	Tytuł we wniosku	Preferowany opis w danym punkcie wniosku
D	Opis roli partnerów i/lub innych instytucji zaangażowanych w projekt	Czy podano, jaką rolę pełni w projekcie partner/partnerzy? Czy jasno określono zadania, które realizuje partner i zasoby, które wnosi do projektu? Czy jasno określono zadania, które zostaną zlecone innym podmiotom, a także wskazano tryb wyboru tych podmiotów?
3.6	WYDATKI PROJEKTU	
A	Ocena niezbędności wydatków do realizacji projektu i osiągnięcia jego celów	Czy planowane wydatki nie wykraczają poza to, co jest niezbędne do realizacji projektu zgodnie z ustalonym zakresem zadań?
B	Ocena racjonalności i efektywności wydatków (relacja nakład/ rezultat)	Czy wysokość wydatków jest uzasadniona charakterem projektu, liczbą zadań lub charakterem grupy docelowej (np. osoby niepełnosprawne w stopniu znacznym)? Czy koszty ogółem są porównywalne z kosztami funkcjonowania i prowadzenia działań przez inne podmioty o podobnej specyfice (pamiętać przy tym należy, że działania w zakresie ekonomii społecznej i reintegracji społecznej są kosztochłonne)? Czy koszt przypadający na jednego uczestnika projektu jest racjonalny i uwzględnia fakt, iż projekty dotyczące integracji społecznej wymagają działań kompleksowych i długotrwałych, a więc kosztownych?
C	Ocena kwalifikowalności wydatków, w tym związanych z <i>cross-financingiem</i> (zgodnie z Wytocznymi w zakresie kwalifikowania wydatków w ramach PO KL)	Czy wszystkie koszty wskazane w budżecie są kwalifikowalne i będą ponoszone w okresie kwalifikowalności wydatków, określonym dla danego projektu? Czy wydatki w ramach <i>cross-financingu</i> służą realizacji zasady równości szans?
D	Ocena zasadności poziomu kosztów pośrednich (w oparciu o metodologię)	Czy koszty pośrednie zostały wyliczone zgodnie z zapisami dokumentów programowych i czy są uzasadnione?
E	Ocena prawidłowości sporządzenia budżetu projektu	Czy budżet został właściwie przeliczony i nie wykazano tych samych kosztów jako koszty pośrednie i bezpośrednie? Czy projekt przewiduje tworzenie wartości ekonomicznej przez jego uczestników i czy ewentualne korzyści będą przeznaczane na cele statutowe podmiotu, którego członkami są uczestnicy projektu (dotyczy 7.2.1)?

zwiększać swoją konkurencyjność na rynku, jednocześnie nie zapominając o realizowaniu ustalonych celów społecznych. Przy planowaniu i ocenie działań skierowanych do instytucji rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej (w zakresie projektów promocyjnych i partnerskich) należy pamiętać, że pracownicy tych instytucji posiadają zwykle niewielką wiedzę na temat ekonomii społecznej i boją się korzystać z wypracowanych już rozwiązań. Budowanie partnerstwa lokalnego na rzecz ekonomii społecznej jest więc dość trudne, ale możliwe, np. poprzez zaproponowanie atrakcyjnej formy przekazywania wiedzy na temat ekonomii społecznej oraz pokazanie korzyści płynących zarówno dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym jak i samych instytucji działających na ich rzecz. Przy ocenie działań skierowanych do osób fizycznych należy zwracać uwagę na podobne aspekty, jak w przypadku Działania 6.2 oraz Poddziałania 7.2.1, tzn. na specyfikę pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, doświadczenie wnioskodawcy oraz kompleksowe i wydłużone wsparcie. Ponadto proponowane doradztwo i szkolenia muszą być tak zaplanowane, aby osoby korzystające z tych usług uzyskały nie tylko wiedzę i umiejętności potrzebne do założenia i prowadzenia działalności, ale również wiedzę na temat ekonomii społecznej.

Należy w szczególności pamiętać o tym, iż projekty realizowane w obszarze ekonomii społecznej są projektami trudnymi. Nacisk powinien być więc położony na kompleksowość działań, w żadnym zaś razie na finansowanie projektów jednostronnych, a więc tylko szkoleniowych, tylko szkoleniowo-promocyjnych lub tylko takich, w których świadczona jest pomoc finansowa bez wsparcia meryto-

rycznego. Jak wskazuje wiele dotychczasowych doświadczeń, takie projekty nie mają szans być skutecznym instrumentem ekonomii społecznej.

Mając na uwadze fakt, że Instytucja Zarządzająca PO KL wprowadzi stosowanie wagowego systemu oceny w Karcie Oceny Merytorycznej wniosku o dofinansowanie projektu poprzez umożliwienie dokonania podziału ogólnej liczby punktów możliwych do przyznania za poszczególne części Karty oceny merytorycznej (przy jednoczesnym braku możliwości modyfikacji wzoru Karty w zakresie dotyczącym kategorii oceny w niej sprecyzowanych), w niniejszym podręczniku prezentujemy jedynie propozycję możliwego podziału punktów za ocenę projektów dotyczących ekonomii społecznej, na podstawie części B Karty Oceny Merytorycznej.

Tabela 4. Propozycja możliwego podziału punktów przy ocenie projektów z zakresu ekonomii społecznej

Numer pytania z wniosku o dofinansowanie projektu	PYTANIE	Przyznana liczba punktów	Maksymalna liczba punktów (100)	Uwagi/Komentarze
3.1	UZASADNIENIE POTRZEBY REALIZACJI PROJEKTU		20	
Minimum: 12 pkt	a	Wskazanie kwestii problemowych, które zostaną rozwiązane (złagodzone) dzięki realizacji projektu	8	
	b	Wskazanie celu głównego i celów szczegółowych projektu	8	
	c	Wskazanie zgodności celów z PO KL, Planem działania oraz innymi właściwymi dokumentami strategicznymi	4	
3.2	GRUPY DOCELOWE PROJEKTU (nie dotyczy projektów o charakterze badawczym i informacyjnym)		15 (0*)	
Minimum: 9 pkt * dotyczy tylko projektów badawczych i informacyjno-promocyjnych	a	Opis grupy docelowej (tj. osób i/lub instytucji, które zostaną objęte wsparciem)	6	
	b	Uzasadnienie wyboru grupy docelowej	4	
	c	Opis sposobu rekrutacji uczestników projektu i uzasadnienie ich wyboru (w tym uwzględnienie zasady równości szans, w tym równości płci)	5	
3.3	DZIAŁANIA		15 (30*)	
Minimum: 9/18* pkt * dotyczy tylko projektów badawczych i informacyjno-promocyjnych	a	Wykazanie wartości dodanej projektu, adekwatności doboru instrumentów służących osiągnięciu celów projektu, racjonalność harmonogramu działań	10	
	b	Opis stosowanej metodologii badania/kanałów informacyjnych i sposobu dotarcia do grup docelowych kampanii*	5	
3.4	REZULTATY PROJEKTU		25	
Minimum: 15 pkt	a	Opis twardych i miękkich rezultatów projektu w odniesieniu do planowanych działań, z uwzględnieniem ich trwałości i kompleksowości, racjonalności i wykonalności	15	
	b	Opis sposobu monitorowania (badania, mierzenia) rezultatów projektu	5	
	c	Opis, w jaki sposób ww. rezultaty wpłyną na realizację założonych celów projektu	5	
3.5	POTENCJAŁ WNIOSKODAWCY I SPOSÓB ZARZĄDZANIA PROJEKTEM		10	
Minimum: 6 pkt	a	Doświadczenie w realizacji podobnych przedsięwzięć	3 (4 dla projektów bez partnerów)	
	b	Potencjał instytucjonalny (w tym: kadrowy i finansowy) wnioskodawcy oraz (ewentualnie) jego partnerów	2 (3 dla projektów bez partnerów)	
	c	Sposób zarządzania projektem (podział obowiązków, personel kluczowy)	2 (3 dla projektów bez partnerów)	
	d	Rola partnerów lub innych instytucji zaangażowanych w projekt (jeśli dotyczy)	3	
IV	WYDATKI PROJEKTU		15	
Minimum: 9 pkt	a	Ocena niezbędności wydatków do realizacji projektu i osiągnięcia jego celów	5	
	b	Ocena racjonalności i efektywności wydatków (relacja nakład/rezultat)	2	
	c	Ocena kwalifikowalności wydatków, w tym związanych z <i>cross-financingiem</i> (zgodnie z Wytocznymi w zakresie kwalifikowania wydatków w ramach PO KL)	4	
	d	Ocena zasadności poziomu kosztów pośrednich (w oparciu o metodologię)	2	
	e	Ocena prawidłowości sporządzenia budżetu projektu	2	
